

Igaz, a park 1993-ban visszakarta az I. Károly nevet, de a mauzóleum még az 1989-es rendszerváltás után tizenöt évvel is állt. A Névtelen Katona sírja visszakért az eredeti helyére, de a kommunista vezetők nyughelye érintetlen maradt. Ez annak ellenére is így történt, hogy az 1990 után ismét jelentős erőre szert tevő Román Ortodox Egyház bejelentette igényét a mauzóleum lerombolására és a helyén egy katedrális építésére. Ez végül a társadalmi és politikai ellenállás folytán nem valósult meg. Sokan talán csodálkoznak ezen, de nem szabad elfelejtenünk, hogy a rendszerváltást követő kormányokban nagy számmal voltak jelen a régi rendszer vezetői is, akik a rendszerhez már nem, de saját hatalmukhoz még igencsak ragaszkodtak.

Végül, tizenhat évvel a rendszerváltás után megszületett a mindenki számára elfogadható megoldás. A volt kommunista vezetők földi maradványait más temetőbe helyezték, és a mauzóleumot pedig a Nemzet Hőseinek Emlékművévé tették. Azoknak a román hősöknek az emlékhelyévé vált tehát, akik a történelem során bármikor, életüket áldozták a hazáért.

Juhász Gergely Ákos

Népiítés a volt Jugoszláviában a kommunizmus előtt és után

Hoare, Marko Attila: Genocide in the Former Yugoslavia Before and After Communism = Europe-Asia Studies, 62 vol., 2010, 7. no. 1193-1214. p.

A második világháború alatt, az 1941-45 között a tengelyhatalmak által megszállt Jugoszláviában népiítés és más tömeges gyilkosságok is történtek. A jugoszláv állam felbomlása (1991-1999), a kommunista uralom közel fél évszázados (1945-1990) viszonylagos békéje után, újabb tömeggyilkosságok színterévé változtatta a térséget. A jugoszláv történelem e két korszaka nem csupán érintőlegesen kapcsolódik egymáshoz. Lényegi azonosságok fedezhetők fel közöttük. A tömegek ellen fordított erőszak témája, valamint az ezzel kapcsolatban felmerülő értelmezési és osztályozási kérdések széleskörű történelmi kutatás tárgyává tehetők. Vizsgálni érdemes a huszadik század előzményeül szolgáló korszakot, a nemzetállamok kialakulásának jelenségét és a megszálló nagyhatalmak szerepét a második világháború során. A világháború vége a Jugoszláviában felbukkanó két fő népiítő mozgalom – a horvát usztasa és a szerb csetnikek – vereségét hozta, és a kommunista vezetésű jugoszláv partizánoknak kedvezett. A kommunisták, eredendően multinacionális ideológiájuk és szervezetük révén,

általában (noha nem teljes mértékben) felléptek a népiítés és az etnikai tisztogatás ellen, és egy nemzetileg sokszínű jugoszláv állam kiépítését kísérelték meg. Csillaguk leáldoztával azonban újra elterjedtek a népiítő, gyűlölködő bűncselekmények. Ezt a szembenálló ellentétet könnyebb megérteni, ha elemezzük a kommunista hatalom természetét és az általa keltett későbbi negatív hatásokat. Az újkori történelem tömeges erőszakhullámjainak kronológiájában kiemelkedő hangsúllyal kapcsolódik össze a népiítés és a tömeggyilkosság kategorizálásának politikája és ezen bűnök folyamatos elkövetése a volt Jugoszláviában. Így tehát mindaddig nem értelmezhetőek ezek a bűntettek, amíg az osztályozásuk körüli politikai elmentmondások nem tisztázódtak.

Az 1990-es évek jugoszláviai rémtetteinek, valamint a ruandai eseményeknek köszönhetően a tudományos érdeklődés ugrásszerűen megnőtt a népiítések, az etnikai tisztogatások és a tömeggyilkosságok jelenségei iránt. Az elmúlt tíz év e témákban folytatott értekezéseinek többségében a volt jugoszláv államban történt szörnyűségek központi helyet foglalnak el. A tudósok véleménye ugyanakkor megoszlik arról, hogy a jugoszláv atrocitásokat joggal tekintik-e népiítésnek.

Marko Attila Hoare tanulmánya azt a vitát szándékozik gazdagítani, mely az 1940-es és az 1990-es évek jugoszláviai tömeggyilkosságait elemzi tudományos szempontból. Célja, hogy empirikus áttekintést nyújtson ezekről a bűnökről, és egy közös, széles történelmi keretbe helyezve elemezze őket. Ennek megfelelően Marko érinti a vita legellentmondásosabb területeit, mindenekelőtt a „népiítés” fogalmát, és azt, mennyire jogos a kifejezést a volt Jugoszlávia eseményeire alkalmazni. A tanulmánynak nem célja végleges, visszavonhatatlannak tűnő ítéletet mondani arról, hogy a felsorolt bűntettek milyen mértékben merítik ki – kimerítik-e egyáltalán – a népiítés fogalmát. Marko ennek ellenére úgy véli, az említett bűntettek mindegyike bírja a genocídium jegyeit, hiszen mindegyik egy adott népcsoport teljes vagy részleges megsemmisítésére törekedett. A szerző ugyanakkor elutasítja, hogy az egyes esetek különálló, alapos vizsgálata nélkül használja a népiítés súlyos kifejezést bármelyik bűntettre. Ezért csak olyan bűntetteket nevez genocídiumnak, melyeket alaposan alátámasztanak tudományos kutatások vagy bírósági ítéletek. Ebbe a kategóriába az 1940-es évek eseményei közül elsősorban a zsidók és a cigányok ellen folytatott náci népiítés, az usztasa szerbüldözése, valamint a csetnikek muszlimok és horvátok ellen indított hadjárata tartozik. A másik korszakból, az 1990-es évekből mindenekelőtt a bosznia-hercegovinai szerbek nem-szerbek ellen elkövetett tisztogatása nevezhető biztonsággal népiítésnek. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a tanulmány kizárja, hogy a többi említett eset között is vannak olyanok – akár az összes –, amelyek

joggal nevezhetők genocídiumnak. Marko megalapozottnak tartja a gyanút a Horvátországban 1991-1992 között, Koszovóban 1989-1999 között a szerbek által elkövetett bűnök esetében, valamint a horvátok büntetteit illetően, Bosznia-Hercegovinában, 1992 és 1994 között. Figyelmeztet ugyanakkor a népirtás tagadásának kényes kérdésére is. Ne kezeljük a népirtás tagadásaként, ha valaki szűkebb értelemben értelmezi a fogalmat, vagy egyes esetekben megkérdőjelezi a genocídium kifejezés használatának jogosságát – egyszerűen, ha valaki némileg eltérő jelentést tulajdonít a szónak.

A gyakorlatban a genocídium túl szűkre szabott értelmezése; túl élesen elkülöníteni azt a tömeggyilkosságot, melynek egyetlen célja egy népcsoport részleges megsemmisítése, attól a tömeggyilkosságtól, melynek célja egyrészt az adott népcsoport részleges megsemmisítése, másrészt elűzni a támadott csoport maradékának jelentős hányadát; valamint túl nagy hangsúlyt fektetni a szándék mögött húzódó motivációra, ahelyett, hogy magát a szándékot elítélnék, mind használhatatlanná teszik a népirtás fogalmát az elemzés szempontjából. Sokkal észszerűbb, ha a genocídiumot továbbra is egy csoport teljes vagy részleges megsemmisítésére tett törekvésként definiáljuk, és semmi értelme ragaszkodni ahhoz, hogy ebbe a fogalomba csak az egyének megölése illeszthető be. Egy csoport megsemmisítése adott területen, öldöklés, elűzés és hasonló eszközök által, is a meghatározás részét kell képezzék. A genocídium fogalmának alkalmazása körüli vita továbbra is rendkívül ellentmondásos, politikai töltetű pengeváltás marad, a tudósok és kutatók, nézőpontjuk kiszélesítésével és az összes, a kérdésben szerepet játszó tényező elismerésével, csak a probléma összetettségének hangsúlyozásáig jutottak el egyelőre.

Dézi Tímea

**Bácskai, szerémségi és szlavóniai ruszinok:
az etnikai sajtászerűség megőrzésének kísérlete
(a XVIII. század közepétől 1918-ig)**

Burkut, I. G.: Rusiny Bački, Srema i Slavonii: Opyt sohranenija etničeskojsamobytnosti (sredina XVIII veka – 1918 god = Slavánovedenie, 2010. 5. no. 97–103. p.

A XVIII. század közepén zajlott a Habsburgok által az Oszmán Birodalomtól visszavívott területek benépesítése. A betelepülők között nem kevés ruszin volt, akik Magyarország északi megyéiből vándoroltak el a kedvező feltételek melletti földhöz jutás reményében. Az első bevándor-

lók 1743-ban keltek útra, majd 1751-től kezdve a természetes migrációt a szervezett bevándorlás váltotta fel a magyarországi hatalom kolonizáló és asszimiláló törekvéseinek jegyében. A Bácskába és a vele szomszédos Szerémségbe történő betelepülés egészen 1787-ig tartott.

A mai Kárpátaljáról, Eperjes környékéről, Máramarosról, részben pedig a Kárpátoknak a mai Lengyelország területén fekvő részéről kiinduló migrációs hullám kezdetben Bácskeresztúr (ruszinul: Ruski Kerestur, szerbül: Ruski Krstur) településre irányult. Itt a görögkatolikusok vették ellenőrzésük alá a templomot és az ahhoz tartozó egyházközségi iskolát a pravoszláv felekezettel folytatott harcot (1751-1752) követően, így a település a bevándorló ruszinok kulturális központjává vált, amely címre a szintén ruszin többségű Kucora (ruszinul: Kocur, szerbül: Kucura) is számot tartott. A pravoszláv felekezet egyes tagjai Szerbiába települtek és beolvadtak az ottani népeségbe. A betelepülők és utódaik többsége falvakban élt továbbra is paraszti életmódot folytatva. A városok közül Újvidéken hoztak létre kisebb közösséget.

A bács-szerémi ruszinok önállóságának megőrzésében fontos szerepet játszott a tömbben való letelepedés, az endogámia előnyben részesítése, a szoros családi kapcsolatok, valamint a bácskeresztúri, a kucorai és az 1863-ban megnyitott újvidéki iskola is. Az áttelepülők ógyházi szláv nyelvű kéziratosokat is magukkal hoztak. Ezek a többszöri másolás folyamán egyre közelebb kerültek a beszélt nyelvhez, amely azonban megőrizte genetikai rokonságát a lemke dialektussal. A XIX. század kezdetén a túlnépesedés miatt a földtelen ruszinok kénytelenek voltak áttelepülni Szlavóniába, azonban itt is csoportosan telepedtek le és áptolták a kapcsolatot Bácskeresztúrral.

Az 1848-1849. évi forradalom kedvezett a bács-szerémi ruszinok nemzeti ébredésének, akiknek 1853-ra sikerült elérniük, hogy az iskolákban kizárólag anyanyelvi oktatás folyjon, a magyar nyelv teljes kiszorításával. A passzív ellenállást felváltó tudatos harcnak kedvezett egy újabb betelepülési hullám is. A XIX. század második felében a Bácska és a Szerémség ruszin lakossága már meghaladta a húszezret.

A bács-szerémi ruszinok önálló kiadói tevékenysége szintén a XIX. század második felében indult meg. Itt Nikolaj Nadej (1819-1862), a bécsi görögkatolikus szeminárium rektorának, valamint Mihail Vrabel bácskeresztúri tanítónak a munkásságát kell megemlíteni. Vrabel gyűjteményének hatására V. M. Hnatjuk (1871-1926) útra kelt az óhazából a Duna vidékére, és többek között feljegyezte, hogy a kocuri helyi önkormányzatban arányosan voltak jelen az etnikai közösségek képviselői. A ruszin akkoriban közvetítő nyelvként funkcionált a németek és a magyarok között.

Mivel egyre inkább szükség volt egy minden bács-szerémi ruszin számára érthető nyelvre, egy sajátos irodalmi mikronyelv jött létre a bács-